

Het MAB vóór 50 jaar

A. F. Tempelaar

juli/augustus 1941

H. van Duijn bespreekt 'De richtlijnen voor het aanvragen van prijsverhogingen'. In 1939 werd door de Prijsopdrivings- en Hamsterwet 1939 onder meer prijsopdriving verboden en werd de minister de bevoegdheid gegeven regelen te treffen voor de prijzen van goederen. Direct na de bezetting van ons land werd de 'prijstop' ingevoerd, hetgeen betekende dat de prijzen op het peil van 9 mei 1940 werden bevroren. In juli 1940 volgde de 'Prijzenbeschikking 1940 I', een meer gepreciseerde regeling van de 'prijstop'.

Geleidelijk werden er meer specifieke beschikkingen afgekondigd, zoals de Detailprijzenbeschikking, de Prijzenbeschikking Invoergoederen, de Transportkostenbeschikking en de voorschriften omtrent doorberekening van omzet- en invoerbelasting.

Aanvankelijk bestonden voor de rechtspraak inzake prijsdelicten de normale regels van het strafrecht. Nadat een Gemachtigde voor de Prijzen was benoemd (een lid van de NSB – AFT), volgden in december 1940 een Prijsbeheerschingsbesluit en een Organisatiebeschikking Prijsbeheersching. Hierdoor werd een kortere, vereenvoudigde procedure van rechtspraak mogelijk. Tevens werden de straffen voor prijs-overtredingen aanzienlijk verzwaaard.

Vanzelfsprekend konden de prijzen van goederen en diensten niet op het peil van 9 mei bevroren blijven. Het vragen van prijsverhoging werd mogelijk gemaakt; de secretarissen-generaal van de departementen (de aanduiding 'ministerie' mocht niet meer worden gebruikt – AFT) kregen de bevoegdheid prijsverhogingen goed te keuren. Die goedkeuring kon betrekking hebben op een individueel artikel of alle artikelen van een onderneming of van een gehele branche, al of niet door middel van een goedgekeurd calculatieschema. In sommige gevallen werden Rijksbu-

reaux ingeschakeld, welke de aanvragen tot prijsverhoging beoordeelden en van een advies voorzien aan het desbetreffende departement stuurden.

Bij de vraag of een prijsverhoging al dan niet moest worden goedgekeurd speelden zowel bedrijfseconomische als sociaal-economische factoren een rol. Collega Van Duijn beperkt zich tot de bedrijfseconomische. Maar alvorens hier toe over te gaan vervolgt hij zijn schets van maatregelen en omstandigheden.

Er diende bij de aanvraag een uitvoerige toelichting te worden gegeven, zowel betreffende de aard van de onderneming als van de financiële situatie en de resultaten; voorts dienden de desbetreffende kostprijscalculaties te worden overgelegd en melding te worden gemaakt van de met de artikelen bereikte omzetten en winstmarges. De gegevens moesten 'up to date' zijn; overzichten van maanden geleden waren niet voldoende. De praktijk leerde dat vele administraties niet op die veelheid van informatie waren ingesteld. De overheid trachtte door de publikatie van het boekje 'Zakenman en Prijspolitiek' het bedrijfsleven te helpen, doch dat was grotendeels vergeefs. De beoordelende instanties hadden het recht van boekenonderzoek. Daar werd in het merendeel der gevallen ook gebruik van gemaakt door Afdelingen Prijzen en Controle van de Rijksbureaux of door de Accountantsdiensten van de diverse departementen.

Een van de grootste problemen betrof het ontbreken van aansluiting tussen kostprijscalculatie en administratie.

De kostprijs diende te zijn gebaseerd op een normale produktie. In de eerste tijd werd hiervoor de produktie (respectievelijk afzet) genomen welke

A. F. Tempelaar, registeraccountant, was lid van de maatschap Dijker en Doornbos (rechtsvoorganger van Cooper & Lybrand Dijker Van Dien) en vervulde vele functies in de beroepsorganisaties in binnen- en buitenland.

een gemiddelde was van de laatste twee boekjaren vóór 9 mei 1940. (Later werd, vooral bij collectieve branche-aanvragen, uitgegaan van een bepaald percentage, vaak 80%, van de aanwezige capaciteit – AFT). In de Richtlijnen werden de volgende kostensoorten opgesomd:

- materiaalkosten;
- directe lonen;
- fabrieksonkosten;
- verpakkingskosten;
- kosten administratie en beheer;
- verkoopkosten.

Men diende zich te baseren op historische uitgaaf-prijzen en technische gebruiksduur, rekening houdend met restwaarden. Vervangingswaarden werden niet geaccepteerd. Het calculeren van winst op halffabrikaten mocht geen verhoging van de in totaal op het eindproduct toelaatbare winst tot gevolg hebben. De toelaatbare winst werd in het algemeen gerelateerd aan het werkelijk in de produktie en/of afzet geïnvesteerde eigen vermogen. (Betaalde rente was een kostenfactor).

Differentiatie in de winsttoelagen per produkt werd soms wel toegestaan, maar dan ging dit ten koste van de winsttoelagen respectievelijk verkoopprijzen van andere produkten, zodat voorkomen werd dat het toelaatbare maximum voor de gehele onderneming werd overschreden.

Aan de goedkeuring tot prijsverhoging werd de voorwaarde verbonden dat bij een eventuele daling van de kostprijs, zoals bij lagere grondstofprijzen o.d., de verkoopprijs onmiddellijk dienovereenkomstig moest worden verlaagd.

Accountant W. Westra, destijds te Rotterdam een bekende opleider en repetitor voor de accountancy-vakken, reageert op de discussie tussen accountant. D. Nije en enkele rijksaccountants over 'De functie van den Rijksaccountant' (zie onder andere het historisch verslag in het MAB-nummer van maart 1991 – AFT).

Westra is het niet eens met de kritiek van Nije op het optreden van rijksaccountants in rechtszaken. In die functie staat de rijksaccountant volgens Westra 'los van de leiding zijner onderneming, i.c. de fiscale autoriteiten'. Er is dan ook

geen sprake van functievermenging, aangezien het de rijksaccountant verboden is bij zijn onderzoek van een aangifte gebruik te maken van specifieke gegevens uit aangiften van bankiers en commissionairs in effecten, welke hij gecontroleerd heeft. Een dergelijk verbod geldt qua strekking ook voor het optreden in rechtszaken.

Wanneer de openbare accountant als orgaan van de bedrijfsleiding optreedt, wordt de inhoud van de functie bepaald door de opdrachtgever (mits zinvol). Een soortgelijke redenering geldt volgens Westra ook voor de rijksaccountant in zijn arbeid ten behoeve van de inspecteur der belastingen (waarbij de rijksaccountant ambtelijk niet ondergeschikt is aan de inspecteur); Westra verwerpt de vergelijking van de arbeid van de rijksaccountant ten behoeve van de inspecteur met die welke voor een investigation nodig is.

In een naschrift, dat enkele bladzijden meer telt dan het geschrift van Westra, geeft Nije antwoord. De accountant kan zich niet veroorloven twee petten op te hebben. Hij meent dat Westra niet dan wel onvoldoende laat uitkomen dat wanneer de public accountant als orgaan van de bedrijfsleiding optreedt, zijn algemene functie van vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer op de achtergrond blijft bestaan en derhalve blijft domineren.

Accountant L. G. van der Hoek reageert op het artikel van P. J. H. J. Bos in het MAB-nummer van januari 1941 'Specimen van een algemene instructie voor de assistenten, met toelichting'. Zijn reactie is getiteld 'Instructie voor de assistenten ten aanzien van balanswerkzaamheden' (zie het historisch verslag in het MAB-nummer van januari 1981 – AFT). Het valt Van der Hoek op dat de instructie van Bos zich beperkt tot de controle van hulp- en dagboeken en derhalve de balanswerkzaamheden buiten beschouwing laat 'De assistenten hebben echter meer werkzaamheden te verrichten alvorens gezegd kan worden, dat den accountant alle gegevens zijn verschafft, welke hij behoeft om te kunnen beoordelen of een jaarrekening een juist beeld geeft van het gevoerde beheer', aldus Van der Hoek. Volgens hem zijn juist deze, als regel door de eerste assistent verrichte werkzaamheden zeer belangrijk.

Een algemene instructie hiervoor zou zeer nuttig zijn, ook al variëren deze werkzaamheden met de aard en de grootte van de te controleren onderneming. De schrijver geeft vervolgens aan hoe deze balanswerkzaamheden ter aanvulling in de door Bos gegeven instructie zouden kunnen worden opgenomen.

In een naschrift meent Bos dat Van der Hoek op dit punt instructie met werkplan verward heeft. De beschikking van deze werkzaamheden behoort volgens Bos niet in een algemene instructie voor assistenten, maar per cliënt in een gedetailleerd werkplan thuis. Voor een algemene instructie zijn deze werkzaamheden te veel van geval tot geval verschillend.

Bos wijst vervolgens op een zijns inziens principieel verschil tussen Van der Hoek en hem, waar het gaat om de taak van de eerste assistent. Van der Hoek laat volgens hem te veel over aan het inzicht

van deze assistent, hoe bekwaam deze ook moge zijn. Die werkzaamheden zijn zo belangrijk, dat zij dienen te zijn opgenomen in een werkplan, een plan dat door, althans onder goedkeuring van de accountant moet zijn opgesteld. Van sommige van bedoelde werkzaamheden stelt Bos uitdrukkelijk dat hij die niet zou overlaten aan het inzicht van de assistent. Overigens wil dat nog niet zeggen dat de functie van de assistenten, in het bijzonder die van de eerste assistent, niet verantwoordelijk zou zijn. Bos vindt dat de accountants in de praktijk van het beroep te weinig doen aan scholing van de assistenten, zoals gezamenlijke besprekingen van aantekeningen en werkplan en de periodieke bijeenkomsten met eerste assistenten ter bespreking van de betekenis en het doel van bepaalde controlemaatregelen. Hij wekt zijn collega's op hier meer aandacht aan te besteden.